

MEMORANDUM

2024
en verder

Crimineel geweld met schoten en explosies in onze straten, (verbaal) geweld online en in de klas, oorlogsgeweld in Oekraïne, risico's op grootschalig geweld door ontspoorde radicalisering, smokkel van wapens en het stilvallen van internationale ontwapening waardoor het risico op escalatie van conflicten vergroot... Eigenlijk staat het nu al vast dat de strijd tegen geweld en het voeren van een actief vredesbeleid de komende jaren beleidsprioriteiten moeten zijn.

Het Vlaams Vredesinstituut wil met dit memorandum, als onafhankelijke onderzoeksinstelling bij het Vlaams Parlement, politici en beleidsmakers, in de aanloop naar maar ook na de verkiezingen van 2024, de nodige wetenschappelijk onderbouwde richtingaanwijzers aanreiken. Daarvoor putten we uit de adviezen van onze raad van bestuur, waarvan de leden uit uiteenlopende hoeken van het Vlaamse middenveld en het volledige politieke spectrum afkomstig zijn en zo een groot draagvlak voor de adviespunten helpen garanderen.

In dit memorandum ligt de focus op concrete adviespunten in vier domeinen:

- Wapengeweld
- Omgaan met polarisering en gewelddadige radicalisering
- Een actief vredesbeleid
- Exportcontrole op strategische goederen

Politici, beleidsmakers en studiediensten die durven inzetten op structurele verandering en wetenschappelijk onderbouwd beleid vinden hierin zonder twijfel inspiratie.

Op die manier wil het memorandum ook een dam vormen tegen moedeloosheid. De grondoorzaken van geweld en bedreigingen voor de vrede liggen vaak buiten de eigen gemeente-, regio- of landsgrens. Toch blijft beleid met impact haalbaar, zelfs op korte termijn en op alle politieke niveaus, van lokaal tot internationaal.

Wij rekenen op u, beste politici en beleidsmakers, om deze overtuiging met behulp van de krachtlijnen uit dit memorandum mee uit te dragen en in beleid om te zetten.

Wapengeweld

De vele schietincidenten en aanslagen met explosieven plaatsen wapengeweld centraal in het maatschappelijk debat. Het grootste deel van het vuurwapengeweld in België is gelinkt aan criminele activiteiten. Wapensmokkelaars maken misbruik van gaten in de wetgeving en van de grote beschikbaarheid van wapens in nabijgelegen post-conflict gebieden. De verwachte smokkel van vuurwapens en ander wapentuig uit de oorlog in Oekraïne en de recente opkomst van ge-3D-printe vuurwapens zullen de omvang van de illegale wapenhandel de komende jaren waarschijnlijk vergroten, met als gevolg ook meer wapengeweld.

Intussen is er jarenlang te weinig geïnvesteerd in de preventie van wapengeweld en de bestrijding van illegale wapenhandel. Recent werden wel verschillende maatregelen genomen om het drugsgelateerd wapengeweld in te dijken, maar deze maatregelen zijn onvoldoende gericht op het bestrijden van de beschikbaarheid van wapens. Nochtans is het risico op een vicieuze cyclus van escalerend wapengeweld en illegale wapentrafiëk in ons land reëel.

Actie is dus dringend vereist, temeer omdat de impact van wapengeweld zich niet beperkt tot het criminele milieu, maar ook onschuldige personen treft. Naast het crimineel wapengeweld mogen we immers ook het familiaal wapengeweld niet onderschatten als maatschappelijk probleem; dit geweld is doorgaans erg dodelijk en wordt vaak gepleegd met wapens die legaal voorhanden zijn.

Versterk de operationele capaciteiten van de bevoegde diensten

Ondanks het wapengeweld en onze reputatie als draaischijf voor illegale wapens in de rest van Europa, is de bestrijding van illegale wapenhandel slechts zijdelings opgenomen in het Nationaal Veiligheidsplan 2022-2025.

Cruciale operationele schakels zoals de dienst Wapens van de Federale Gerechtelijke Politie en de ballistische dienst van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, die nu kampen met structurele onderfinanciering, moeten meer middelen krijgen om hun opdracht naar behoren te kunnen uitvoeren.

België dient bovendien een voortrekkersrol op te nemen bij de Europese initiatieven om de operationele samenwerking tussen de nationale politiediensten te versterken.

Verbeter het zicht op de problematiek van wapengeweld en illegale wapenhandel

Om wapengeweld beleidsmatig en operationeel goed te kunnen aanpakken, is het belangrijk om systematisch informatie te verzamelen en te delen tussen betrokken diensten en de frequentie, de aard en context van geweldsdelicten met vuurwapens blijvend te analyseren. Op dit moment wordt de inbeslagname van vuurwapens vaak beschouwd als 'bijvangst' en niet verder onderzocht, waardoor heel wat relevante informatie verloren gaat. Het traceren van wapens en uitvoeren van ballistische analyses is nochtans cruciaal voor het identificeren van de oorsprong van criminele vuurwapens en dus ook voor de bestrijding van illegale wapenhandel en wapengeweld.

Optimaliseer het controlesysteem voor vuurwapens

Zeker nu het vuurwapenbezit in België en Vlaanderen weer stijgt, is een goed controlesysteem voor het bezitten, verwerven, gebruiken en verhandelen van vuurwapens een basisvereiste in de preventie van vuurwapengeweld en de strijd tegen illegale wapenhandel. Dat systeem moet in België minder complex. Een harmonisatie van de regels voor sportief en recreatief schieten en een betere registratie in het Centraal Wapenregister kunnen belangrijke stappen vooruit betekenen. Ook pijnpunten zoals gebrekkige digitalisering en ingewikkelde en verkokerde organisatie moeten aangepakt worden.

Omgaan met polarisering en gewelddadige radicalisering

De conflicten, tegenstellingen en spanningen in onze samenleving zullen de komende tijd waarschijnlijk niet afnemen. Dit betekent dat gewelddoos omgaan met polarisering en het constructief hanteren van conflict in de samenleving steeds belangrijker worden. Waar de grens tussen 'democratische' en 'schadelijke' polarisatie getrokken wordt, is in een democratie onderwerp van publiek debat. Toch staat vast dat schadelijke vormen van polarisering – en zeker gewelddadige radicalisering, gekenmerkt door het verwerpen van democratische grondwaarden en het gebruik van geweld – zoveel mogelijk voorkomen moeten worden. Met een duidelijke visie op de problematiek en de doelgroep kunnen beleidsmakers echt een verschil maken.

Zet in op een persoonsgerichte aanpak ter preventie en remediëring van gewelddadige radicalisering

Naast de structurele en maatschappelijke dimensie van gewelddadige radicalisering blijft het ook belangrijk om op individueel niveau in te zetten op preventie. Dat kan door multidisciplinaire samenwerking in het kader van de LIVC's R. Wanneer het echter fout loopt, is er voor geradicaliseerde individuen nood aan een specifieke aanpak. Disengagement strategieën en gespecialiseerde hulpverlening moeten daarom verder worden uitgebouwd.

Versterk de democratische vaardigheden in de samenleving

Conflict is onvermijdelijk verbonden aan samenleven. In een democratie is het dan ook belangrijk om de botsing van uiteenlopende meningen een plaats te geven. Om die botsing vreedzaam en via democratische dialoog te helpen verlopen, moet wel worden ingezet op zaken als geweldloosheid, leren omgaan met controversiële thema's, democratisch burgerschap, inclusieve samenleving en racisme- en discriminatiebestrijding. Vlaanderen kan er – via belangrijke bevoegdheden zoals onderwijs, media en lokaal bestuur – voor zorgen dat schadelijke vormen van polarisering minder snel het weefsel van de samenleving aantasten.

Zet in op een sterke lokale regierol in de preventie van gewelddadige radicalisering

Lokale actoren staan vaak het dichtst bij de burger en zijn daarom cruciaal voor het preventief beleid op vlak van gewelddadige radicalisering. Het is belangrijk om in te zetten op een sterke lokale regierol door samenwerking met lokale actoren en een breed spectrum aan partners uit het middenveld, bijvoorbeeld door de werking van de Lokale Integrale Veiligheidscellen (LIVC's R) te versterken. Daarbij moet er voldoende aandacht zijn voor de steeds evoluerende noden en uitdagingen en diverse vormen van extremisme en gewelddadige radicalisering.

Versterk de bovenlokale samenwerking inzake gewelddadige radicalisering

Het complexe karakter van gewelddadige radicalisering betekent dat blijvende aandacht voor multidisciplinair werken belangrijk blijft. Daarom moeten de reeds bestaande bovenlokale overlegstructuren en samenwerkingsverbanden blijvend versterkt worden. Dit kan onder andere door het Vlaams Platform Radicalisering verder uit te bouwen, relevante overheden en betrokken actoren uit het maatschappelijk middenveld blijvend te betrekken in het beleid, de afstemming met het federaal niveau te verdiepen en de opgebouwde kennis en expertise van de voorbije jaren te verduurzamen en verankeren. Enkel zo raken goede praktijken verspreid onder beleidsmakers en praktijkwerkers.

Een actief vredesbeleid

Als klein land en open regio zijn we kwetsbaar voor geopolitieke schokken en oorlogen. Vreedzame internationale relaties zijn dan ook in ons eigen belang. Handel en economische belangen zijn drijfveren voor ons buitenlands beleid. Maar het beleid wordt ook gedreven door waarden zoals mensenrechten, duurzame ontwikkeling en Europese en multilaterale samenwerking.

Nu er een nieuwe oorlog woedt aan de grenzen van de EU en de grote geopolitieke machtsblokken met de spieren rollen, moet onze eigen geschiedenis van oorlog en conflict als inspiratiebron dienen om internationaal te blijven inzetten op vrede.

2024 belooft daarvoor een cruciaal jaar te worden, te beginnen met het Belgisch voorzitterschap van de Europese Raad gevolgd door verkiezingen en regeringsonderhandelingen op Vlaams en Belgisch niveau. Dit biedt België én Vlaanderen nieuwe kansen om extra aandacht te geven aan vrede in het buitenlands beleid. Dat is nodig want de komende periode worden op internationaal niveau beslissingen genomen die vele generaties door zullen werken.

Maak gebruik van de aanwezige expertise om te leren over oorlog, conflict en vrede

Door te leren over oorlog, conflict en vrede kunnen we op vrede gerichte vaardigheden en attitudes, zoals het geweldloos omgaan met conflict, ontwikkelen en versterken. Op die manier bouwen we verder aan duurzame, vreedzame relaties, niet alleen op persoonlijk vlak maar ook binnen de samenleving en tussen staten. Vrede is immers meer dan de afwezigheid van oorlog.

Het begrip vrede blijkt vaak moeilijk hanteerbaar voor de beleidspraktijk. Door gebruik te maken van inzichten uit het vredesonderzoek en een brede beleidsdialoog met belanghebbers, waaronder het maatschappelijk middenveld en kennisinstellingen, kan een effectief vredesbeleid geconcretiseerd worden. Het Vlaams Vredesinstituut kan hier een structurele partner bij zijn.

Veranker vrede op een duurzame manier in het Vlaams beleid

Vlaanderen moet wat het al doet voor vrede explicieter uitwerken in het beleid. Door de samenhang met andere aan vrede gerelateerde waarden te verduidelijken, kan Vlaanderen de strategische oriëntatie en duurzaamheid van het beleid gevoelig versterken. In het Vlaams wapenexportbeleid – waarin mensenrechten, vrede en conflictpreventie een belangrijke rol spelen – gebeurt dit al expliciet. Maar ook andere beleidsdomeinen zoals handel, landbouw, onderwijs, zorg, erfgoed kunnen en moeten – met een duidelijk beleidskader als leidraad – actief ingezet worden als bouwstenen voor duurzame vrede en om de grondoorzaken van conflict aan te pakken. De nieuwe beleidsnota buitenlands beleid en een richtinggevend beleidskader met concrete beleidslijnen en acties zijn geschikte instrumenten om dit structureel vorm te geven, op te volgen en te verankeren.

Versterk op Belgisch, Europees en internationaal niveau de inspanningen voor vrede

In het kader van de Europese en multilaterale samenwerking stemt Vlaanderen standpunten af met de andere leden van de Belgische federatie. Het is belangrijk dat ieder vanuit de eigen bevoegdheden op deze federale standpuntbepaling weegt zodat vredethema's hoog op de agenda van het Belgisch buitenlands beleid blijven. Een aanpassing van de samenwerkings- en kaderakkoorden, die broodnodig is, zal dit proces kunnen versterken. Op Europees en internationaal niveau kan Vlaanderen vanuit de eigen bevoegdheden actief bijdragen aan de werkzaamheden van multilaterale organisaties, o.a. door in te zetten op een actieve diplomatieke vertegenwoordiging en het voortzetten van financiële bijdragen aan organisaties zoals UNESCO en de Wereldgezondheidsorganisatie.

België als bruggenbouwer in nucleaire ontwapening

De internationale ontwapeningsarchitectuur bevindt zich in crisis na het opzeggen en aflopen van verschillende verdragen. Met de nucleaire dreigementen vanuit Rusland wordt de urgentie om werk te maken van een wereld zonder kernwapens meer dan ooit duidelijk. België kan concrete acties ondernemen om hier op constructieve wijze aan bij te dragen door o.a. een actieve rol op te nemen in de verschillende internationale fora (bijvoorbeeld in het kader van het Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens, het Verdrag inzake het Verbod op Kernwapens, NAVO, EU), transparant te zijn over de kernwapens in België, in overeenstemming met bondgenoten te werken aan een terugtrekking van de kernwapens uit België en Europa, en op termijn het Verdrag inzake het Verbod op Kernwapens te tekenen en ratificeren. Verder kan ook op lokaal niveau gewerkt worden aan ontwapening door op school te leren over vrede en de rol van ontwapening.

Exportcontrole op strategische goederen

Wapens uit de verkeerde handen houden is essentieel voor een duurzame vrede. De oorlog in Oekraïne heeft een grote impact op het defensie- en veiligheidsbeleid in Europa. Ongeziene wapenleveringen werden goedgekeurd ter ondersteuning van Oekraïne, grote investeringen in defensie werden aangekondigd en de Europese defensiesamenwerking werd versterkt. Vlaanderen is bevoegd voor wapenexportbeleid en kan als vredesregio nationaal én internationaal een verschil maken. Maar dan zijn wel extra inspanningen én investeringen op het vlak van controle nodig. Dat geldt voor de export van conventionele wapens. Maar er is ook zeker aandacht nodig voor producten die zowel civiel als militair gebruikt kunnen worden – de zogenaamde dualuseproducten.

Zet in op bewustwording en sensibilisering van de sector

Door de huidige technologische ontwikkelingen raken nieuwe spelers, zoals onderzoeksinstituten en kleinere bedrijven, betrokken bij defensiegerelateerde activiteiten in Vlaanderen. Wanneer zij niet of onvoldoende op de hoogte zijn van hun wettelijke verplichtingen worden de risico's op proliferatie en ongewenste afwending van goederen en technologieën onaanvaardbaar groot. De sensibilisering van die nieuwe spelers moet een prioriteit worden voor de controlediensten die op dat vlak robuuster gemaakt moeten worden. Vlaanderen moet daarbij ook maximaal rekening houden met de impact van (toekomstige) Europese en Belgische regels rond gepaste zorgvuldigheid (due diligence).

Versterk internationale afspraken over wapenexport

Binnen de EU bestaat er een gedeeld regulerend kader voor wapenexport. Toch wordt de kern van het wapenexportbeleid nog steeds door de lidstaten – en in België door de deelstaten – bepaald. Vlaanderen legt bij de beoordeling van wapenexportdossiers de klemtoon op aspecten als mensenrechten en conflictpreventie. Een steeds nauwere Europese defensiesamenwerking zet de ruimte voor autonome Vlaamse besluitvorming en eigen accenten inzake wapenexport echter onder druk. De komende jaren zal het belangrijk zijn om de uitgangspunten en doelstellingen van het Vlaams Wapenhandeldecreet en –beleid op internationaal niveau uit te dragen en te promoten. Daarbij moet Vlaanderen ook werken aan en pleiten voor sterkere parlementaire controle én voor voldoende nationaal toezicht op defensiesamenwerking in transnationale consortia binnen de EU. Tot slot maakt men best werk van een Europees handavingscoördinatiemechanisme voor militaire goederen zodat de samenwerking tussen alle betrokken autoriteiten – exportcontrole-, douane-, opsporings-, vervolgings- en inlichtingendiensten – verbetert.

Verbeter de interfederale samenwerking en coördinatie

De zwakste schakel is bepalend voor de efficiëntie en effectiviteit van een exportcontrolesysteem. Gezien de complexiteit van de Belgische staatsstructuur is het van cruciaal belang dat federale en regionale overheidsdiensten systematisch samenwerken en informatie uitwisselen. Zowel voor conventionele wapenhandel als voor de controle van zogeheten dualuse-producten is daarom een nieuw, verbeterd interfederaal samenwerkingsakkoord nodig dat alle relevante beleidsdomeinen (douane, justitie, politie, defensie en kernenergie) omvat. Verder kan ook de recent opgerichte industriële defensieraad helpen om de impact van de Europese defensie-samenwerking op het Vlaams beleid op te volgen en de Vlaamse beleidsruimte te vrijwaren.

Versterk de Vlaamse en Europese controle op het eindgebruik van wapens

Controle op eindgebruik is de hoeksteen van een doeltreffend exportcontrolebeleid. De Vlaamse defensie-industrie levert vooral onderdelen aan andere, buitenlandse defensiegerelateerde bedrijven. Heel vaak is niet geweten waar deze producten uiteindelijk terechtkomen. Dat maakt de controle op eindgebruik ingewikkeld.

Het is cruciaal om in Vlaanderen voldoende middelen voor de dienst Controle Strategische Goederen te voorzien. Technologische evoluties doen bovendien de vraag rijzen of de huidige Vlaamse interpretatie van te monitoren ‘defensiegerelateerde uitvoer’ nog wel aansluit bij de realiteit. Door het Vlaams Wapenhandeldecreet te evalueren en op een modernere manier in te zetten kunnen flinke stappen vooruit gezet worden.

Op Europees niveau moeten Vlaanderen en België pleiten voor gerichte post-exportcontroles zodat ook na levering het eindgebruik van wapens kan worden opgevolgd.

Lees meer op vlaamsvredesinstituut.eu.

Over vuurwapengeweld

- Advies inzake de preventie van vuurwapengeweld in België (juni 2022)
- Advies Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2018 (mei 2020)
- Advies inzake het beperken van de veiligheidsrisico's verbonden aan de schietsport in Vlaanderen (november 2018)

Of raadpleeg bijvoorbeeld deze publicaties:

- Vuurwapengeweld in België – Op zoek naar een completer beeld (juni 2022)

- Vuurwapenbezit in Vlaanderen: Motieven & uitdagingen voor het controlesysteem (juni 2021)

Over omgaan met polarisering en radicalisering

- Advies over het omgaan met online affectieve polarisering (april 2022)
- Advies evaluatie Vlaams actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering (november 2020)
- Advies – Het Vlaamse beleid inzake de lokale aanpak van gewelddadige radicalisering (juli 2020)

Of raadpleeg bijvoorbeeld deze publicaties:

- De lokale aanpak van radicalisering: hoe toekomstbestendig is de LINC R? (juni 2022)

- Online polarisering: Slim omgaan met trollen, hartluchters, meelezers en meer (april 2022)

- Gewelddadige radicalisering en polarisering – Beleid & preventie in Vlaanderen: Evaluatie en uitdagingen (december 2020)

- Polarisation, conflict en vrede (juli 2021)

Over actief vredesbeleid

- Advies Vlaanderen en vrede in het buitenlands beleid (maart 2023)
- Advies inzake nucleaire ontwapening en de opties voor België en Vlaanderen hiertoe. (november 2021)

Of raadpleeg bijvoorbeeld deze publicaties:

- Vlaanderen en vrede in buitenlands beleid: Kansen grijpen in turbulente tijden (mei 2023)
- Internationale nucleaire ontwapening en beleids-opties voor België en Vlaanderen (december 2021)

Over wapenexportcontrole

- Advies bij het jaarlijkse verslag van de Vlaamse regering aan het Vlaams Parlement over de verstrekte en geweigerde vergunningen voor wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie (oktober 2022)
- Advies over de controle op de handel in biologische en chemische dual-use-goederen vanuit Vlaanderen (februari 2022)
- Advies bij het jaarlijkse verslag van de Vlaamse regering aan het Vlaams Parlement over de verstrekte en geweigerde vergunningen voor wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie (november 2021)

- Advies over de optimalisering van de Vlaamse dual-use-exportcontrole in het licht van de preventie van nucleaire proliferatie (februari 2019)
- Advies Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2017 (oktober 2018)

Of raadpleeg onze jaarlijkse analyses van de Vlaamse buitenlandse wapenhandel of deze publicaties:

- Dual-use: goederen en technologieën – Vlaamse buitenlandse handel & controle tussen 2013 en 2022 (maart 2023)

- De defensiegerelateerde industrie in Vlaanderen: doorlichting van een sector op scherp (juni 2022)

- Chemische en biologische dual-use-handel en -industrie in Vlaanderen: aard, omvang en uitdagingen (juni 2022)

- Eindgebruik van defensiegerelateerde goederen: Vlaams en Europees juridisch en administratief controlekader (oktober 2021)

Het Vlaams Vredesinstituut

Het Vlaams Vredesinstituut werd in 2004 opgericht als onafhankelijke onderzoeksinstituting bij het Vlaams Parlement. Met ons team staan we garant voor het aanleveren van grondige analyses, het informeren en organiseren van het debat, en het aansturen op maatregelen voor het bevorderen van vrede en geweldpreventie.

Parlementsleden gebruikten het onderzoek en de adviezen van het Vlaams Vredesinstituut ook de voorbije legislatuur weer veelvuldig in hun wetgevende en controlerende activiteiten. Maar ook andere beleidsmakers, journalisten en vele praktijkmensen, bijvoorbeeld in de lokale besturen het onderwijs, het maatschappelijk middenveld of de politie, raadplegen het ter ondersteuning van hun werk.

Contacteer het team om elementen van dit memorandum uit te diepen

Directeur

Nils Duquet
nils.duquet@vlaamsparlement.be

Onderzoeksteam

Diederik Cops
diederik.cops@vlaamsparlement.be
(exportcontrole)

Astrid De Schutter
astrid.deschutter@vlaamsparlement.be
(wapengeweld)

Annelies Pauwels
annelies.pauwels@vlaamsparlement.be
(polarisering & gewelddadige radicalisering)

John Pearson
john.pearson@vlaamsparlement.be
(exportcontrole)

Merel Selleslach
merel.selleslach@vlaamsparlement.be
(vredesbeleid)

Maarten Van Alstein
maarten.vanalstein@vlaamsparlement.be
(polarisering & gewelddadige radicalisering, vredesbeleid)

Pers & communicatie

Wouter Claes
wouter.claes@vlaamsparlement.be

**vlaams
vredesinstituut**

Leuvenseweg 86, 1000 Brussel \ tel. +32 2 552 45 91
vredesinstituut@vlaamsparlement.be \
www.vlaamsvredesinstituut.eu